

PP 1

Statsforvalter Elisabeth Vik Aspaker: Velkommen til nettseminaret «*Ta vare på matjorda – om driveplikt og leiejord*»

PP 2

Dette er den formelle avslutninga på statsforvalteren sitt prosjekt om driveplikt i perioden 2018 – 2020. Vi ønsket å avslutte med en større konferanse i fjor, men koronasituasjonen gjorde at vi, etter flere utsettelse, bestemte oss for å avrunde prosjektet med dagens nettseminar og med et litt mer begrenset program.

Vi håper og tror at vi allikevel skal få gitt dere litt påfyll av kunnskap og inspirasjon til arbeidet med oppfølging av driveplikten.

Bakgrunnen for å gå i gang med prosjektet var blant annet den store utfordringa landbruket i fylket har med mye leiejord, og ofte bare med kortsiktige og muntlige kontrakter, og det at vi så at kommunene i liten grad fulgte opp driveplikten.

Utfordringa med mye leiejord og press på landbruksarealer finnes over hele landet, men andelen leiejord i gamle Troms er enda større enn i resten av landet.

AgriAnalyse kom i 2017 med en rapport *Troms: mulighetenes landbruk – små grep kan gi økt matproduksjon*, hvor de pekte på eiendomsstruktur og leiejord som en av de store utfordringene i fylket. Troms topper statistikken med 58 prosent leiejord, mens gjennomsnittet for landet er på 42 prosent.

PP 3 Eiendomsstruktur i Kvæfjord

Eiendomsstrukturen i fylket består av mange små eiendommer, som på bildet, mens utviklinga i landbruket lenge har gått mot stadig større og mer effektive bruk. Dagens drift krever dessuten betydelig større arealer.

Det betyr at hvert gårdsbruk i dag gjerne driver flere eiendommer – det mest ekstreme eksempelet vi har fått høre om, når vi har snakket med bønder i prosjektperioden, er en gårdbruker som driver mer enn 60 ulike eiendommer.

Mange bønder er nødt til å kjøre langt unna driftssenteret for å få tak i nok fôr, mens det kanskje finnes arealer i nærheten. I områder der mindre gårdsbruk ikke kan drives under dagens økonomiske forhold, er den dyrkbare marka en ressurs som tilleggsjord for gårdsbruk som drives i nærheten.

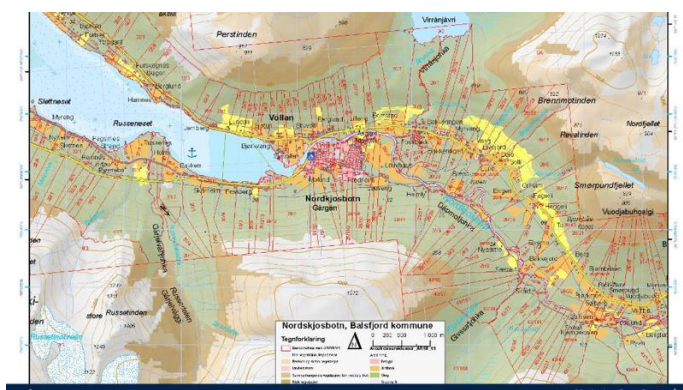
For landbruket utgjør leiejord uten langsiktige kontrakter to potensielle problemer:

Det ene er at det er vanskelig å planlegge for investeringer i driftsapparatet, både fordi det er usikkerhet om arealgrunnet i fremtiden, og fordi leiejord uten langsiktige kontrakter ikke gir pantegrunnlag og det er vanskelig å få lån til investeringer.

Det andre problemet er at viljen til å investere i agronomien i den leide jorda er lavere enn den ville vært med større sikkerhet for at man hadde langsiktig drift av jorda. Grøfting og drenering er for eksempel kostbart og arbeidskrevende, men det gir også bedre avlinger og mindre kjøreskader i flere år framover.

Kostnadene ved drenering kan ligge på 4.-10.000 kroner per dekar. Dersom en gjør en god nok dreneringsjobb bør dreneringssystemene kunne vare i minst 30 år med vanlig vedlikehold. Spørsmålet er dermed om gårdbrukere ser seg tjent med å ta investeringene og arbeidet drenering medfører, uten at de har sikkerhet for at de kan dra nytte av investeringen i et tilstrekkelig antall år framover.

PP 4 Kartutsnitt som viser eiendomsstruktur i Balsfjord

Oppfølging av driveplikten

Formålet med driveplikten er å sikre produksjon av mat, opprettholde jordas produksjonsevne og ivareta kulturlandskapet. **Jordlovens § 8** slår fast at det er driveplikt på all dyrka jord. Driveplikten gjelder uansett størrelse på jordbruksarealene, og varer i hele eiertiden. Eieren kan oppfylle driveplikten ved å drive jorda selv, eller ved å leie ut jorda, og det skal være en skriftlig leiekontrakt på minimum 10 år.

Det er kommunenes ansvar å følge opp driveplikten. Så vet vi at mange kommuner ikke har kapasitet til å følge opp denne plikten.

Det kommer bl.a. frem av en rapport *Leiejord – avgjørende for økt norsk matproduksjon*, som landbruksdirektoratet laget på oppdrag av landbruksdepartementet i 2015. Formålet var å utrede driveplikts-bestemmelsen og leiejordsandelen i norsk landbruk.

I den forbindelse ble det gjennomført en spørreundersøkelse blant kommunene. Arbeidsgruppen trekker frem flere forhold som tilsier at praktiseringen av bestemmelsene om driveplikten er slapp:

- 45 prosent av kommunene svarer at de i liten eller svært liten grad varsler grunneier om mulig pålegg knyttet til driveplikt, og
- **kun 12 prosent av kommunene oppgir at de i stor eller svært stor grad har ressurser og kapasitet til å følge opp driveplikten i sin kommune.**

En utfordring er at det er ressurskrevende å følge opp dette både regionalt og lokalt. Driveplikten er forankret i lov og forskrift, men kommunene mangler allikevel gode og hensiktsmessige verktøy og rutiner for å følge opp på en effektiv måte.

Ressurssituasjonen i kommunene gjør at dette området ikke prioriteres i forhold til andre forvaltningsoppgaver. Kanskje blir det også for stor nærhet mellom de

som eier, de som kan være interessert i å leie og de som arbeider på landbrukskontorene. Resultatet er at arealer blir liggende brakk til tross for at det er etterspørsel etter jordbruksarealer, eller at bønder må leve med veldig kortsiktige kontrakter.

PP 5 – Dyrka jord er en knapp ressurs

Dyrka jord er en knapp ressurs

<p>Jordbruksareal i prosent av landareal</p> <p>Norge 3 %</p> <p>Sverige 7 %</p> <p>Finland 8 %</p> <p>Danmark 62 %</p> <p>Storbritannia 71 %</p> <p><i>Kilde: Verdensbanken</i></p>	<p>Troms har 1,5 % jordbruksjord</p> <p>377.700 dekar jordbruksjord</p> <p>I 2018 var det drift på ca. 239.400 dekar</p> <p>Over 36 % av arealet er ute av drift</p> <p>Finnmark har 0,3 % jordbruksjord</p> <p>148 500 dekar jordbruksjord</p> <p>I 2018 var det drift på ca. 91 500 dekar</p> <p>Over 38% av arealet er ute av drift</p> <p><i>Kilde: Nibio</i></p>
--	---

Noen nøkkeltall - Jordbruksareal i prosent av landareal:

- Norge 3 %
- Sverige 7 %
- Finland 8 %
- Danmark 62 %
- Storbritannia 71 %

Kilde: Verdensbanken

Troms har 1,5 % jordbruksjord

- 377.700 dekar jordbruksjord
- I 2018 var det drift på ca. 239.400 dekar
- Over 36 % av arealet er ute av drift

Kilde: Nibio

Finnmark har 0,3 % jordbruksjord

- 148 500 dekar jordbruksjord
- I 2018 var det drift på ca. 91 500 dekar
- Over 38% av arealet er ute av drift

Kilde: Nibio

Norge har som oversikten viser, lite jordbruksareal sammenlignet med mange andre land og bare 3 % av landarealet i Norge er dyrka jord. Og se den lave andelen dyrka jord i gamle Troms og Finnmark.

Det er derfor viktig med god utnyttelse av tilgjengelige jordbruksarealer sammen med et sterkt jordvern.

Jordvern handler om å sikre dagens befolkning og våre etterkommere muligheten til å dyrke egen mat på egen jord.

I Troms og Finnmark er andelen dyrkajord ennå lavere enn i resten av landet, og skal vi opprettholde og helst øke matproduksjonen, er det viktig å utnytte det arealet vi har på en best mulig måte.

Men samtidig som det mange steder er kamp om leiejorda, er det også betydelige arealer som er ute av drift, og nedgangen i areal har vært større i Troms og Finnmark enn i resten av landet.

Beredskap og matvaresikkerhet blir stadig viktigere.

Verden står ovenfor en befolkningsøkning, og FNs organisasjon for mat og landbruk (FAO) anslår at verdens matproduksjon må økes med 60 % til frem mot 2050.

En gang i framtida kan det bli matvareknapphet i Norge. Under slike forhold må vi ta alle tilgjengelige arealer i bruk for produksjon av mat. I Norge i dag er forbruket av landbruksprodukter høyere enn produksjonen. Økonomisk sett er det penger nok til å kjøpe mat til alle her til lands i overskuelig framtid.

I vårt handelsområde er det overflod av mat, sett ut ifra nordmenns kjøpekraft. Det kan likevel tenkes at økonomiske endringer eller klimaendringer i framtida medfører at dyrkbare arealer i Norge blir av vesentlig betydning for muligheten til matsikkerhet lokalt. Dyrkbare arealer bør derfor forvaltes slik at de er disponible for matproduksjon i framtida. Nedbygd dyrka jord lar seg vanskelig restituere. Et aktivt landbruk styrker argumentet for jordvern. Jordvernet er viktig for å bevare landets framtidige evne til å produsere mat til egen befolkning, uavhengig av dagens behov og bruk.

Klimaendringer gjør oss mer sårbare. Vi husker godt tørkesommeren 2018 med fôrmangel over store deler av Sør-Norge. Vi må også regne med at uvær, styrtregn og flom som fører til reduserte avlinger, oppstår stadig oftere og skaper utfordringer. Det er derfor viktig at vi holder jorda i hevd og kan produsere mat over hele landet, slik at vi kan hjelpe hverandre i kriseår.

PP 6 Levende bygder og bosetting over hele landet

Levende bygder

- Gjengrodd slåttemark, Sørfold kommune.
- Bildeparet viser hvordan gammel slåttemark på noen tiår etter driftsstans er erstattet av et hav av mjødur.

Landbruket er en stedbundet næring og verdiskapinga fra landbruket blir i stor grad igjen i lokalsamfunnet og bidrar til lokal aktivitet. I utkantdistrikter er ofte bøndene og deres familie uerstattelige for å opprettholde bolyst og oppvekstmiljø i bygda.

PP 7 Åpent kulturlandskap

Åpent Kulturlandskap

- Bildet er fra et vårfjøs i Balsfjord.
- Her har et smalt krattbelte i et teigdele skutt opp i løpet av bare seks år slik at vårfjøset nå knapt er synlig. Den allerede nedlagte enga fra 2000 har imidlertid fortsatt samme åpne preg.

Aktiv landbruksdrift produserer og vedlikeholder et landskap som av mange betraktes som et verdifullt kulturlandskap. Jordbrukets kulturlandskap er viktig for norsk identitet og for Norge som reisemål, både for norske og for utenlandske turister.

Gjengroing på marginale arealer har også negative konsekvenser for naturmangfold og endrer det tradisjonelle landskapsbildet. Det siste tror jeg vi alle har observert når vi ferdes rundt omkring i fylket.

Til slutt: Dere husker kanskje at Troms hadde 1,5 % og Finnmark 0,3 % dyrka mark. Med så beskjedne andeler dyrka mark og med 24 prosent av landets areal innenfor fylkets grenser, bør det være mulig å finne andre alternativer enn å foreslå nedbygging av dyrka mark, enten det er til bolig eller andre formål.

Med disse ord takker jeg for meg og ønsker dere et utbytterikt seminar.